

Stvarati ozračje suradnje u odgojnim ustanovama

Josip Bošnjaković

profesor psihologije na
Katoličkom bogoslovnom
fakultetu u Đakovu i
Hrvatskom katoličkom
sveučilištu u Zagrebu

Raditi u odgojnim ustanovama, za mnoge pedagoge, psihologe, duhovnike, učitelje i učiteljice, knjižničare, tete i druge znači biti na mjestu gdje osobama prenose osim znanja i druge vještine, i gdje je potrebno puno strpljenja, znanja, kreativnosti, dobre volje, sposobnosti za suradnju s drugima. Odgojne ustanove također su i mjesta gdje djelatnici daju sve od sebe kako bi prenijeli na odgajanike svoje znanje i motivirali ih za učenje, rast, promjenu, te time stvorili takvo ozračje u kojem će biti moguće raditi. Budući da smo osobe koje primaju i daju znanje, podršku, osjećaje, ideje, smatramo kako su svi djelatnici u odgojnim ustanovama osobe koje imaju potrebu zadovoljiti 'glad' za priznanjem na radnom mjestu. Promišljat ćemo o našim potrebama koje se očituju i doživljavaju u međuljudskim odnosima, te su prisutne od rođenja pa sve do umiranja, a izravno utječu na ozračje suradnje. Ako u odnosu s drugom osobom dolazi do zadovoljenja jedne potrebe, već druga potreba dolazi na 'scenu' i traži pogled, dodir, riječ, zagrljaj slušatelja, gledatelja, prolaznika, osobe koja nas voli, prijatelja ili nekog drugog. Upravo onda kada je ne uspijevamo zadovoljiti postajemo zapravo svjesniji određene potrebe.

To možemo usporediti s potrebom za hranom. Što duže odgađamo zadovoljenje te potrebe, tim više postajemo svjesniji da smo gladni. Kada jednu potrebu koja se odnosi na međuljudske odnose ne uspijevamo zadovoljiti, ona tada postaje naglašenija te je na jednoj fenomenološkoj, iskustvenoj i stvarnoj razini izražena kao jaka želja, ponekad kao osjećaj praznine, kao samoća koja nas uznemiruje ili pak kao snažan nagon često popraćen nervozom.

Produži li se vrijeme nezadovoljavanja tih odnosnih potreba, postajemo frustrirani, agresivni, ljuti, srditi. Kada su, možemo ih tako nazvati, rupe u međuljudskim odnosima učestale ili traju duže vremena, nedostatak zadovoljenja jedne potrebe očituje se kao nedostatak snage ili nade te osobe počinju ovako razmišljati: *Nitko za mene ne mari*, ili: *Što se uopće isplati?*

Ovakva su uvjerenja kognitivni obrambeni mehanizmi, to jest naša razmišljanja u tim trenutcima koja nam pomažu suočiti se s neakvim nedostatkom u našim međuljudskim odnosima. Zadovoljenje potreba u međuljudskim odnosima traži aktivnu prisutnost druge osobe koja je suosjećajna i sinkronizirana s potrebama koje doživljavamo u našim međuljudskim odnosima, te koja je sposobna uzvratiti, odgovoriti, dati ono što je izraženo od osobe koja traži.

Prema Erskineu,¹ postoje tri vrste gladi: za odnosima, za poticajima i za strukturom. U jednoj odgojnoj ustanovi možemo zadovoljiti potrebu za odnosima, budući da poticaja ima dovoljno, te isto tako postoji i određena struktura u kojoj se možemo kretati, ponašati, očekivati predviđena događanja, itd.

Navodimo dvanaest potreba o kojima ćemo promišljati: 1) osjećati se sigurnima; 2) osjećati se potvrđenima; 3) biti prihvaćeni od jedne osobe koja je za nas bitna i koja nas štiti; 4) biti potvrđeni u osobnom iskustvu; 5) definirati se; 6) imati utjecaja na druge; 7) inicijativa druge osobe u odnosu na nas same; 8) izražavati ljubav; 9) dati smisao onome što radimo; 10) integrirati nesavršenosti u jednu veću harmoničnu cjelinu; 11) prepoznati vlastiti posao kao Božji poziv ili put koji Bog blagoslivlja; 12) biti zahvalan. Navodeći ovih 12 odnosnih potreba, imat ćemo na pameti dvostruku stvarnost. Jedna se odnosi na to kako odgojitelji mogu zadovoljavati ove potrebe, a druga se odnosi na to kako odgajanicima pružati podršku u zadovoljavanju odnosnih potreba, koje jesu preduvjet jednog dobrog ozračja suradnje.

1. Osjećati se sigurnima

Osjećaj sigurnosti visceralno je iskustvo, odnosno iskustvo u našoj utrobi, da imamo nekakvu zaštitu u odnosu na naše fizičke i emotivne ranjivosti. Taj se osjećaj odnosi na naše iskustvo da je raznolikost naših potreba i osjećaja nešto sasvim ljudsko i prirodno. Osjećati se sigurno znači istovremeno

biti svjestan vlastite ranjivosti, ali i harmoničnoga, usklađenog odnosa s drugima.

Sinkronizirati se s drugima znači osluškiivati sebe i druge u našim međuljudskim odnosima. Upravo sinkronizacija podrazumijeva da smo na empatičan način svjesni potrebe za sigurnošću druge osobe kada su u pitanju naši međuljudski odnosi, te istovremeno uzajamnog odgovora na tu potrebu. To znači da uzajamno možemo odgovoriti i odgovarati na tu potrebu. Potreba za sigurnošću obuhvaća odnose ispunjene međusobnim poštovanjem i uvažavanjem te ne potiče niti uzrokuje osjećaj srama i isključuje svaki oblik nasilja, kako onoga realnog, tako i onoga prijetecg, te isto tako dovođenja sebe i druge osobe u nepotrebnu opasnost. Odgovor na ovu potrebu sastoji se u tome da ponudimo osjećaj fizičke i afektivne sigurnosti gdje ranjivost druge osobe biva poštivana i očuvana. Odgovor se često događa na neverbalnoj razini s porukom: *Tvoje potrebe i osjećaji za mene su normalni i prihvatljivi*. Ovu potrebu mogu prije svega zadovoljiti učenici u odnosu s nastavnicima, no susreti s pedagogima, psiholozima, duhovnicima, kao i drugim osobama u odgojnim ustanovama, od neizmjerne su vrijednosti. Tijekom nabiranja ovih potreba naglasit ćemo razne načine kako se one mogu zadovoljavati kad je u pitanju odnos prema odgajanicima, ali i međusobno među suradnicima. Često su odgojitelji oni koji pružaju osjećaj sigurnosti jednom odgajaniku.

Sinkronizirati se s drugim osobama, dakle osluškiivati sebe i druge u odnosu, kad je u pitanju osjećaj sigurnosti, znači ponuditi drugoj osobi svijest potpunog prihvaćanja i zaštite, koja se očituje u bezuvjetnom prihvaćanju. Sinkronizirati se s drugom osobom, znači pokazivati osjetljivost za važnost ove potrebe, što će nas potaknuti da se prema drugima odnosimo tako da im pružamo sigurnost u međuljudskim odnosima. Naravno, svatko ima potrebu osjećati se sigurnim, kako malo dijete tako i odrasla osoba, ali isto tako i starije osobe. Nekad će nam se dogoditi da sami drugima ponudimo sigurnost, a drugi put da nama drugi pružaju taj, za mirno življenje, važan osjećaj sigurnosti.

Osjećaj sigurnosti psiholozima, pedagogima, duhovnicima i drugima pruža se onda kada imaju osigurane uvjete rada. Dolazi li do svađa, ili se pak radi u okolnostima koje narušavaju sigurnost učenika, tada se i same druge službe mogu osjećati nesigurnima u svome radu u školi.

2. Osjećati se potvrđenima

Jedna druga potreba, važna za naše međuljudske odnose, tiče se osjećaja da smo vrednovani, potvr-

¹ R. G. ERSKINE, *Theories and methods of anintegrativ transactional analysis*, TA Press, San Francisco, 1997. Osam prvih navedenih potreba o kojima u sljedećem paragrafu govorimo izvorno su ideja prof. dr. sc. Richarda G. Erskinea, kliničkog psihologa i utemeljitelja Instituta za integrativnu psihoterapiju u New Yorku.

đeni, bitni. Ta se potreba očituje tako što želimo da druga osoba potvrdi naše samootkrivanje drugima, naše objavljivanje drugima, komuniciranje nas samih. Isto tako, ona uključuje i potvrdu naših zamišljenih i željenih planova i samog smisla života, traži potvrdu da su naši osjećaji značajna komunikacija naše nutrine te tako i očitovanje naših međuljudskih odnosa.

To znači da ćemo kada komuniciramo i izričemo sami sebe naići na suosjećajnost drugih i na njihovu zainteresiranost, a ne samo na odmahivanje rukom, na cinizam, ismijavanje ili podvaljivanje. Osjećati se potvrđenima, znači doživjeti da su sve naše potrebe u međuljudskim odnosima potvrđene i prihvaćene kao prirodne. Osjećati se potvrđenima, u odgojiteljskom kontekstu, znači ne ismijavati kolege, a isticati vlastito djelovanje kao najbitnije, oko kojega se sve vrti. Problem može nastati kada se djelatnik poistovjetiti s onime što radi, ili pak nastavnik s predmetom koji predaje, te tada poštivanje ili nepoštivanje tog predmeta poistovjećuje sa samim sobom. Osjećaj potvrđenosti možemo doživjeti u obitelji, među prijateljima, ali i u školi. Svjesni smo kako bezuvjetno prihvaćanje utječe upravo na ovu potrebu, a bezuvjetno se prihvaćanje upravo i vama omogućuje.

Ova potreba je upit, zahtjev izražen u odnosu na druge osobe sve dok je ta druga osoba uključena u kvalitetan međuljudski kontakt koji ostvarujemo s njom, te koja isto tako vrednuje legitimnost, opravdanost odnosnih potreba, važnost osjećaja kao i funkcionalnost unutarnjih psihičkih procesa. Jer i ono što u našoj psihi proživljavamo ima svoje razloge zbog čega se baš tako osjećamo. U ovome smislu, na poseban način u obitelji nastojimo zadovoljiti ovu potrebu.

Uočavati ovu potrebu drugih osoba znači pružiti im osjećaj da ih primjećujemo, da su one tu, u našem životu. No pri samom pružanju odgovora na ovu potrebu, ili pak kada i sami želimo osjetiti da smo potvrđeni, bitno nam je da je druga osoba, preko koje doživljavamo taj osjećaj, stabilna, prisutna, da ima razvijen vlastiti identitet, te da je predvidljiva. To nam pruža osjećaj sigurnosti. Ako se na taj način postavljamo prema drugima, ili drugi prema nama, tada nam neće biti poteškoća iznijeti sva ona naša iskustva zbog kojih se ponekad u našim životima sramimo, ili bi ih najradije negdje skrili u tajnim zakutcima našeg žića. No upravo iznošenje tajni našeg žića vraća nam radost zbog samog žića, zbog samog našeg života. Osjećaj potvrđenosti nužan je preduvjet jedne dugotrajne promjene osobe kako na kognitivnoj, razumskoj dimenziji tako i na onoj koja se odnosi na ponašanje.

Dodvoravati se ili ulagivati drugoj osobi nije potvrđivanje ove potrebe, nego pogoršavanje odnosa, jer se osoba dodvorava radi nekog osobnog dobitka. Osjećati se potvrđenim nije lako kada se u odgojnim ustanovama stalno susrećemo s osobama koje imaju poteškoća. U takvim situacijama dobro je potražiti supervizije.

3. Biti prihvaćen od osobe koja je za nas bitna i koja nas štiti

Biti prihvaćen od jedne stabilne, povjerljive i zaštitničke osobe ubraja se u temeljne međuljudske potrebe. Svatko od nas je kao dijete imao potrebu obratiti se i računati na vlastite roditelje, učitelje, odgojitelje. Imamo potrebu za drugim, značajnim osobama koje nas zaštićuju, ohrabruju, daju nam informacije. U tom smislu upravo odgojitelji u odgojnim ustanovama (i obitelj je odgojna ustanova) mogu biti osobe koje odgajanicima pružaju osjećaj prihvaćenosti. Također psiholozi i pedagozi, na sebi svojstven način. Duhovnik pak pruža i osjećaj prihvaćenosti od Boga. Tu je i knjižničar, kao onaj koji posreduje dobar i lijep materijal djeci – knjigu. Naime, dijete se može osjetiti prihvaćenim i od jednog lika iz knjige koju čita, ili se pak može poistovjetiti s tim likom i na taj način doživjeti olakšanje što postoje i druge slične osobe.

Odnosna potreba prihvaćanja od jedne druge dosljedne i sigurne osobe, osobe na koju se možemo osloniti, odgovara našoj potrazi za zaštitom i vodstvom, što može uroditi idealiziranjem drugoga. Ovo idealiziranje može biti jedan odgovor na vlastita emotivna iskakanja ili pretjerana fantaziranja. Druga osoba, koju idealiziramo, može nam u tom slučaju ponuditi pomoć u integriranju vlastitih osjećaja dajući nam mogućnost izražavanja, uzdržavanja ili razumijevanja nas samih u takvim situacijama. Mogli bismo reći da je druga osoba u tom slučaju svojevrсни amortizer, jer mi sami emotivno smo rastrojeni.

Pitamo se ovdje također tko je nama u školi bio ideal učitelja, ideal na koji se rado u svom radu vraćamo? Tko je nas potaknuo da budemo dobri u onome što radimo? Kakav je bio ravnatelj škole koju smo mi pohađali? Što je to što mi sami projiciramo na vlastitog ravnatelja, rektora, predstojnika, dekana, šefa, i što očekujemo od njega? Što očekujemo od drugih s kojima surađujemo?

Stupanj na kojem jedan pojedinac traži nekoga i nada se da je povjerljiv, dosljedan i siguran jest izravno proporcionalan u odnosu na potragu za unutarpsihičkom zaštitom, za sigurnim izražavanjem, svladavanjem i unutarnjim uvidom. To znači,

što je kod nekoga više naglašena potreba za pronalaskom sigurne, povjerljive, dosljedne osobe, to je kod onoga tko traži naglašenija potreba za sigurnošću, povjerenjem, dosljednim načinom života.

Idealizirati nekoga ili pak ovisiti o nekome nije nužno nešto patološko kako se to nekada u psihologiji može naglasiti ili čuti. Uskladiti se s nekim, biti u sintoniji s nekim (*sinoda*), oslušivati ga u potrebi da idealizira, znači u takvu idealiziranju druge osobe prepoznati važnost i potrebu idealiziranja koja nije svjesna, ali osobi pomaže kako bi se u samoj sebi osjećala zaštićenom.

Prihvaćati i razumijevati osobu s takvim potrebama u međuljudskim odnosima znači pomoći joj da se osjeća prihvaćenom i zaštićenom. Stoga ne trebamo odmah odgovarati drugima da mi nismo idealni, jer to drugoj osobi ne bi pomoglo. Ako nas netko idealizira, to drugoj osobi služi da bi se osjećala zaštićenije. Ili, pak, ako mi sami idealiziramo, to znači da ponekada to činimo kako bismo se osjećali zaštićenima i na sigurnom mjestu. Imamo potrebu u našem društvu za osobama koje idealiziramo jer nam to pomaže na našem putu odrastanja i sazrijevanja. Može biti da idealiziramo i naše kolege na radnom mjestu jer nam to pruža osjećaj sigurnosti, no isto tako realno je da ćemo se prije ili kasnije i razočarati, što ne umanjuje vrijednost druge osobe koju smo idealizirali, nego nama pomaže da budemo prizemljeniji.

No, upravo je i ta potreba u međuljudskim odnosima, to jest da se osjećamo prihvaćenima od stabilne, povjerljive i zaštitničke osobe, jedan od motiva, iako dolazi od druge osobe, da provodimo naš život i međuljudske odnose na moralan i etičan način.

Poteškoća može nastati ako npr. inzistiramo da nas ravnatelj škole prihvati, samim tim što obavlja ravnateljsku dužnost. Naravno da je olakšavajuća okolnost uspijemo li s ravnateljem imati zadovoljavajuću komunikaciju, no njegova uloga ograničena je mandatom, dok je roditelj osoba koja ostaje roditelj tijekom cijelog života. Također, i prijatelj je osoba koju možemo idealizirati. Učenici će često jednog psihologa, pedagoga, ali isto tako i duhovnika, idealizirati. Oni su ti koji nerijetko misle kako više znaju od samih učenika o njima samima, što je jedna od učestalih predrasuda s kojima se možemo sresti u obavljanju našeg posla.

4. Biti potvrđeni u osobnom iskustvu

Želja biti potvrđen u osobnom iskustvu također je jedna relacijska potreba. Potreba da osjetimo i primimo potvrdu iskustva očituje se u želji da bude-

mo s nekim u društvu tko je nama sličan, tko će nas razumjeti, shvatiti zašto smo proživjeli određeno iskustvo, te da podijeljeno iskustvo bude i potvrđeno izvana od neke osobe. U tom smislu, moguće je stvarati različite kružoke među radnim kolegama.

Biti potvrđen u osobnom iskustvu na neki je način zahtjev za reciprocitetom, osjećaj da s nekim hodamo po životnoj stazi koja nam je zajednička, te da ta osoba prolazi kroz slično iskustvo kroz koje i mi sami prolazimo. To je potreba za nekim tko će primijetiti, vrednovati naše iskustvo budući da je i sama na fenomenološkoj razini prošla sličnim putem i doživjela slična iskustva. Svjesni smo kako je jedna od predrasuda da djelatnici u školi tijekom zimskih, uskrasnih i ljetnih praznika ništa ne rade, te kako im je *blago* što imaju takav posao kakav imaju. Razumijevanje za takvu stvarnost najlakše je pronaći tada među kolegama.

Razumjeti drugu osobu koja ne radi isti posao kao i mi znači ponekada se upustiti i u maštu te osobe. Dakle, ne bismo trebali omalovažiti nečije maštanje i reći osobi da je to samo puka fantazija, nego ju ohrabriti kako bi izrekla vlastite potrebe, nadanja, relacijske konflikte kroz koje prolazi, na koji se način uspijeva zaštititi, a sve to može biti sastavni dio maštanja jedne osobe. Pomoći osobi da ostvari ovu potrebu znači oslušivati je i prihvaćati sve ono što nam govori, budući da su maštanje i stvarnost povezani i međusobno se isprepliću, kao što su i snovi često povezani s intrapsihičkim životom osobe. Ono što nam osoba i u maštanju govori ima nekog smisla za nju. Najčešće se ova potreba ostvaruje u obitelji ili pak s bračnim drugom.

Kada osoba priča o svom vlastitom iskustvu, ona nerijetko na neki način traži potvrdu tog iskustva i u životu druge osobe koja joj se povjerava. To na poseban način možemo primijetiti u nekim težim obiteljskim trenucima, većim školskim poteškoćama i problemima. Može se pokazati korisnim podijeliti s osobom koja nas sluša naše vlastito iskustvo i na taj način pružiti informaciju da se može suočiti s određenom situacijom. Samim time stvara se i osjećaj uzajamnosti. No i to se čini delikatno, s dužnom pažnjom prema drugoj osobi. Osoba koja ima potrebu biti potvrđena u vlastitom iskustvu ima sasvim drukčiju potrebu od one osobe koja želi biti prihvaćena od nekog, ili pak od osobe koja želi biti zaštićena. Otkriti samoga sebe jednom učeniku ponekada može biti funkcionalno, u smislu dopuštanja da nam se približi i stvaranja osjećaja dubljeg povjerenja. Naravno da nije funkcionalno uvijek govoriti o sebi ili se neprestano otvarati drugima.

5. Definirati se

Nastavljajući promišljati o potrebama koje osjećamo u odnosu prema drugima navodimo i potrebu samodefiniranja. Definirati se, jest jedna relacijska potreba koja se očituje u prepoznavanju i izražavanju vlastite jedinstvenosti, neponovljivosti, te također i u uvažavanju i prihvaćanju od strane drugih osoba. Definirati se, znači očitovati se, komunicirati, izražavati samoga sebe i vlastiti identitet putem izjašnjavanja o onim stvarima kojima smo naklonjeniji, kao i o idejama i interesima, bez ponižavanja ili pak odbijanja od drugih.

Ne zadovolji li osoba ovu potrebu, kao ni potrebu uvažavanja i prihvaćanja, izražavanje samoga sebe može poprimiti različite podsvjesne forme, kao npr. kada osoba započinje vlastite rečenice s *Ne* ili *Ni sam*, a u biti se ne slaže, ili pak kada se osoba neprestano želi svađati i natjecati. Osobe se često bore u definiranju sebe samih kao onih koji su različiti od drugih. Što su osobe sličnije, tim će veća i žešća biti natjecateljska borba u definiranju sebe samih. Stoga ne čudi i izreka da se različitosti privlače, jer upravo u različitosti dvije osobe mogu, svaka na svoj način, doći do izražaja. Na poseban način u onim okolnostima, i institucijama gdje se teži jednakosti, izjednačavanju, može doći do nesuglasica i poteškoća jer će osobe nastojati na sebi specifičan način pronalaziti put kako se definirati. Naš sustav školstva, koji traži da učenici imaju izvrstan prosjek u svim predmetima, ne pomaže ovoj potrebi samodefiniranja, nego ga, naprotiv, i otežava.

Stoga i kada primijetimo da se netko vazda buni ili se želi svađati, natjecati, može biti da upravo na taj način traži nekakav oblik priznanja i prihvaćanja od drugih osoba. Ma koliko malena bila, svaka osoba traži svoje 'mjesto pod suncem'. I svaki cvijet, ma koliko on malen ili velik bio, ima nekakav svoj specifičan oblik po kojem ga pamtimo. Svaka je ptica po nečemu specifična. Tako i osoba ima potrebu definirati se i biti jedinstvena, neponovljiva, unikat. Ovu potrebu možemo kod djece poticati i pružati im podršku u onim stvarima, poslovima, hobijima gdje se oni osjećaju najviše 'doma', gdje su uronjeni u stvaranje i izražavanje. Definirati se, znači osjećati se cjelovitom osobom, što onda omogućava i komunikaciju s drugim osobama. Na poseban način, potreba samodefiniranja očituje se kada dolazi do nesuglasica, svađa, razilaženja u mišljenjima. Prihvatiti različitost pomaže osobi u njezinoj potrebi definiranja same sebe.

Definirati se na profesionalnoj razini, u školi, može biti olakšavajuća okolnost utoliko što svaki učitelj jest profesionalac u okviru vlastitog predmeta i on

je u tom predmetu 'gazda'. On određuje tko će ući u taj njegov prostor i on će ponosno pokazivati kakva je njegova 'kuća'. U tom slučaju, biti 'dobar gazda' vlastitog predmeta pridonosi osjećaju samopoštovanja. Profesija kojom se osoba bavi pomaže u procesu samodefiniranja.

Definirati se, također znači i postaviti jasne granice u našim međuljudskim odnosima. Ne može nam svatko, i kada to poželi, na jednak način pristupiti, kao što i odgajanci ne mogu biti prijatelji odgojiteljima. Mi se prema njima možemo odnositi prijateljski, no ne možemo biti prijatelji. Granice su nužne za dobro ozračje suradnje. Baš kao što i u notama postoji točno određena udaljenost kako bi se razlikovali harmonijski i melodijski intervali.

6. Ostaviti dojam na drugu osobu

Jedna druga bitna relacijska potreba jest ostaviti dojam na drugu osobu, kao i imati utjecaj na druge. Dojam, odnosno utjecaj, podrazumijeva sposobnost utjecanja na druge osobe u željenom obliku. Osjećaj sposobnosti i kompetencije pojedinca na području međuljudskih odnosa proizlazi iz toga koliko je osoba uspješna u tome da privuče pažnju i zanimanje druge osobe. Osim toga, osoba će se osjećati sposobnom ako primijeti da može utjecati na ono što pobuđuje zanimanje drugih osoba te također kada djeluje na emotivnu promjenu ili ponašanje.

Poticati druge u razvijanju ove potrebe, znači dopustiti drugima da nas se na neki način dojme, da ostave na ovaj ili onaj način nekakav dojam, utisak na nas. Dopustiti to drugima, znači suosjećati s njima, biti empatičan, znati se uživjeti u njihovu situaciju i pokušati 'hodati u njihovim cipelama'. Nadalje, to znači pružiti osjećaj sigurnosti osobi koja je uplašena, shvatiti ju ozbiljno kada se ljuti ili se, pak, radovati i uzbuditi kada je osoba radosna i to nam želi komunicirati.

Također, to znači prihvatiti sumnjičavost i propitivanje drugih osoba. Dopustiti drugima da ostave dojam na nas znači shvaćati ih ozbiljno, kako njihove izjave, pitanja, tako i njihove geste, molbe. Kao i kod drugih relacijskih potreba, tako je i kod ove potrebe najlakše utjecati na djecu i dopustiti da dječje ponašanje, mišljenje, ima nekakva utjecaja na nas i da nas se doimlje. Zna se ponekada dogoditi da nas djeca pitaju: *Pa Vi mislite ozbiljno?*

Dopustiti drugoj osobi da ima utjecaj na nas, ili pak da ostavi dojam, znači također da smo i mi sami spremni otvoriti se nepredviđenom iskustvu, kao i osloboditi se potrebe kontroliranja drugih osoba. Nerijetko iz kazališta, kina, s koncerta, odlazimo

pod različitim dojmovima. Dopustimo si da i osobe mogu ostaviti dojam na nas, a mi im ponudimo i mogućnost za takvo što.

Kao knjižničari, duhovnici, pedagozi, psiholozi u odgojnim ustanovama, u izvjesnoj smo prednosti pred drugim ljudima jer stalno radimo s djecom, a na njih je vrlo lako ostaviti dojam, posebice što su djeca mlađa. Ovdje bih htio upozoriti na jednu moguću opasnost kod rada s ljudima, ili pak djecom, odgajanicima, a to je da se služimo njima kako bismo izgradili pozitivno mišljenje o sebi samima. Ako nam se odgajanci (djeca, učenici, studenti) dive, tada smo u opasnosti da vlastiti identitet gradimo na njihovu divljenju nama. To može voditi u smjeru narcisoidnog stava prema samima sebi, a narcisoidnost jest teška za osobu koja se s njom bori. U narcisoidnosti teško razvijamo osjećaj empatije, što je preduvjet i jedne ljudske zrelosti u slobodi.

S druge strane, u velikoj smo prednosti sami pružiti osjećaj djeci da se njima netko divi i potiče ih na usvajanje novih znanja, vještina, kompetencija, raznih sposobnosti. U ovom kontekstu, naglašavamo i razliku između divljenja i čuđenja. Obično se čudimo drugim ljudima ili njihovim postupcima kada to označavamo kao nešto što je teže prihvatljivo, razumljivo, nešto što nije dopušteno činiti. S druge pak strane, divljenje ima pozitivan aspekt u odnosu prema drugima. Diviti se znači ostati bez riječi, u pozitivnom smislu riječi, ostati bez daha i diviti se onome što vidimo. Vjerujem da u odgojnim ustanovama imamo mogućnosti diviti se odgajanicima i njihovu načinu iznošenja znanja, njihovoj kreativnosti, suradnji, idejama, načinima rješavanja izazova koji se pred njih stavljaju.

7. Inicijativa druge osobe u odnosu prema nama

Odnosi postaju značajniji i ispunjavajući kad je potreba da drugi preuzme inicijativu u odnosu prema nama ispunjena. Preuzimanje inicijative odnosi se na želju uspostavljanja međuljudskog odnosa s drugima. To znači okrenuti se, 'pružiti se' prema drugoj osobi koja nam na određeni način odaje priznanje i potvrđuje važnost u uspostavljenom odnosu. Ponekad se zna dogoditi, a to vidimo i u našim obiteljima, da se osoba odjedanput povuče, umorna od toga da uvijek prva preuzima inicijativu i potiče druge da nešto poduzmu. Možemo se također čuditi što se dogodilo s osobom da je postala pasivna, bezvoljna, da miruje u kući, ne izlazi van, ne želi ni s kim komunicirati. Jedan od mogućih odgovora jest da se i ta osoba vjerojatno nalazi u situaciji kada očekuje da će drugi poduzeti kakvu inicijativu u odnosu na nju,

da će se početi više zanimati za njezin život, jer to je jedna od temeljnih relacijskih potreba. Ako je netko pasivan, moguće je da očekuje od nas da poduzmemo prvi korak.

Uzmimo primjer svađe u obitelji. Tko obično nakon svađe prvi prekine šutnju? Prekine li uvijek jedna te ista osoba šutnju, tada je taj odnos nefunkcionalan. Jer u tom slučaju ta je osoba spasitelj, a druga se osoba smatra žrtvom. Postoji i određeno prešutno pravilo da je onaj tko započne razgovor nakon svađe i krivac za nju. No to ne možemo generalizirati i to nije točno za sve situacije s kojima se susrećemo i koje proživljavamo. Možemo li pokušati sami u trenucima svađe i nerazumijevanja promijeniti obrazac, način našeg ponašanja? Ovdje smo naveli primjer svađe, no to mogu biti i neke druge situacije. Ako smo se s nekim posvađali, a druga nam se osoba redovito javljala, možda je trenutak da mi pošaljemo poruku, nazovemo tu osobu, ili pak sjednemo pokraj nje. To će joj dati do znanja da nam je bitna, osjetit će pažnju i brigu, osjetit će kako je odgovornost podijeljena, a ne samo na jednoj strani.

Odgojitelji su često osobe koje su u situaciji da same preuzimaju inicijativu u odnosu prema učenicima. Od njih se očekuje da su kreativni, suradnički raspoloženi, zanimljivi, poticajni te su upravo zbog toga često u situaciji da trebaju preuzeti inicijativu. Ako se uzme u obzir da imaju i obitelj, onda se očekuje da također i u odnosu prema djeci doma imaju inicijativu. Stoga vjerujem da je uvijek lijepo i poticajno primiti od odgajnika nekakav oblik zahvale, te u tom smislu prelazimo na osmu potrebu.

8. Izraziti ljubav

Potreba za izražavanjem ljubavi bitan je čimbenik međuljudskih odnosa. Ljubav se često izražava putem tihe zahvalnosti, znakom pažnje, iskazivanjem osjećaja ili pak dobrim djelom. Važnost ove potrebe davanja ljubavi u međuljudskim odnosima – bez obzira dolazi li ona od djece i biva usmjerena prema roditeljima, braći i sestrama, nastavnicima, djelatnicima u školi ili pak od bolesnika prema medicinskoj sestri ili doktoru – često je zanemarena.

Kad se na neki način sprečava izražavanje ove potrebe, onda je i izražavanje sebe u jednom međuljudskom odnosu frustrirajuće. Ta se potreba zanemaruje jer roditelji, nastavnici, doktori, psiholozi, pedagozi, duhovnici, knjižničari, i drugi misle da netko njima želi manipulirati, izvući nekakvu korist od njih. Oni koji su zreliji ili su pak na nekim višim pozicijama u našem društvu susreću se s takvom poteškoćom jer, nažalost, ima i onih koji izražavaju znakove pažnje kako bi nešto dobili, i to nije uvijek

lako razlikovati. No i ovdje, kao i u drugim našim ljudskim iskustvima, potrebno je negeneralizirati naše iskustvo, nego osobama pristupati pojedinačno. Manja djeca spontanija su u izražavanju zahvalnosti kroz različite geste.

Uočavati potrebu osobe za izražavanjem i pružanjem ljubavi, znači prihvaćati znakove zahvalnosti koje nam netko želi pružiti i pokazati, ili pak znakove pažnje i blizine, budući da su ti znakovi sastavni dio jednog ispunjavajućeg međuljudskog odnosa.

Za jedno normalno funkcioniranje u svakodnevnom odnosima potrebno nam je barem s jednom osobom graditi takav odnos gdje ćemo moći izreći sami sebe i biti upravo onakvi kakvi jesmo, i gdje ćemo moći pokazati i izraziti vlastite osjećaje, a napose osjećaj ljubavi. Stoga je dom i vlastita obitelj povlašteno mjesto za to. Pitamo se što se događa na putu između odgojne ustanove u kojoj radimo i doma? Što se događa u našim mislima? Kako odvojiti poslovne obveze od vlastitog doma i vlastite obitelji?

9. Dopustiti nesavršenosti i znati ih integrirati

Kad čovjek postane svjestan svojih granica, i zna ih prihvatiti, tada je to i znak da sazrijeva. Očekivati od osobe da bude savršena, dobra u svemu i u svim predmetima nerealno je. Stoga je i sustav školstva nerealan kada očekujemo da će dijete imati izvrsne ocjene iz svih predmeta. Smatramo da je to prilagođavanje djeteta sustavu školstva, a ne prilagođavanje sustava školstva djetetu. Zar je moguće da jedno dijete mora u svim predmetima biti izvrsno? Uf, koji teret!

Dopustiti nesavršenosti i znati ih integrirati utječe na ozračje suradnje među osobama bez obzira u kojem kontekstu, organizaciji, kolektivu se nalazili. Ponekad smo po naravi skloni smijati se kada se druga osoba pokaže slabom, no to nije put razumijevanja, suosjećanja i gradnje ozračja suradnje, nego njegova urušavanja. S druge pak strane, nismo li svi mi iskusili kako je lakše biti s osobama koje znaju pokazati i vlastite slabosti i s njima se nositi? Neka-ko nam je s tim ljudima lakše boraviti, biti, družiti se, graditi nešto zajedničko. Takve nam osobe šalju poruku kako je moguće da stvari i nisu savršene te se tako skida teret s ramena, teret savršenosti, teret perfekcionizma.

Zvonite, zvona, vi koja možete još uvijek zvoniti! Zaboravi svoje savršeno žrtvovanje, jer postoji pukotina u svakoj stvari i upravo po toj pukotini svjetlost ulazi unutra – pjeva Leonard Cohen u svojoj pjesmi *Anthem* (Himna). Izdvajamo dvije misli iz citiranog teksta. *Zaboravi svoje savršeno žrtvovanje...* Postoje

trenutci u životu i razdoblja kada nastojimo biti savršeni. No teško je biti savršen, jer tko će nam reći što je to biti savršen, što to znači, koja su mjerila? Biti uspješan, biti lijep, biti bogat, biti pametan, biti najjači, biti prvi, biti zgodan, biti najbrži – to su samo neke od mogućnosti da čovjek pokaže koliko je savršen, no i da uspije sve to opet ostaje ograničen za mnoga druga područja. Stoga nam se čini svrshodnim *na vrijeme* odustati od želje biti savršen te skinuti masku koju stavljamo kako bi nas drugi prihvatili. Kako ovu potrebu izgrađivati i poticati? Primjerice, jednom knjižničaru predložimo da stavi plakat s natpisom ili citatom nekog poznatog pisca koji može biti sličan ovome: *Mi nismo savršeni, ali smo voljeni. Nismo svi ok, ali za Boga je to ok*, i slično tome.

Pravo savršenstvo može upravo biti pokazivati se onakvima kakvi jesmo, pa i sa svojim manama, sa svojim pukotinama. I tu dolazimo do drugog dijela citata Leonarda Cohena – *upravo po pukotini svjetlost ulazi unutra*. Kad se nalazimo u nekoj tamnoj prostoriji, onda tražimo neku pukotinu kako bismo vidjeli svjetlost. Pukotina je zapravo otvorenost svjetlosti. Stoga su i naše nesavršenosti otvor prema svjetlosti, otvor prema drugim ljudima, prilika za druge da uđu u naše prostore i naše živote. Pukotine su preduvjet ozračja suradnje. I ne samo to: kad svjetlost uđe kroz pukotinu u posudu, tada i mi sami bolje vidimo što se nalazi u toj posudi. Stoga nam govor o vlastitim manama s osobama u koje imamo povjerenja pomaže osvijetliti naše mane i slabosti, te tada s njima i nešto učiniti. To nam pomaže jer kroz dijalog razumijevanja dajemo glas onome što u sebi sami nosimo. A ne tako rijetko zna se dogoditi da osobe koje se počnu povjeravati jedna drugoj zapravo otkriju da su već dugo imale poteškoća u jednoj stvari za koju su mislile da drugi nemaju, a to su npr. problemi na radnome mjestu, zdravstvene poteškoće, pogotovo one koje pogađaju ljude srednje dobi, kako muškarce tako i žene, vjerske sumnje koje se javljaju kod mladih koji traže novi iskaz vjerovanja, poteškoće s jednim razredom u školi, itd.

Ponavljamo Cohenove riječi: *Zvonite, zvona, vi koja možete još uvijek zvoniti! Zaboravi svoje savršeno žrtvovanje, jer postoji pukotina u svakoj stvari i upravo po toj pukotini svjetlost ulazi unutra*.

10. Osmisliti vlastiti posao – otkriti ili dati smisao vlastitom radu? Lijek za burn-out

U današnjem se društvu puno govori o burn-out sindromu, o opasnosti da na radnom mjestu 'izgorimo' budući da ne stizemo sve napraviti, jer se svađamo s kolegama, jer se ne osjećamo zadovoljni, jer imamo

dojam da nam netko radi iza leđa, jer ujutro kada putujemo na posao i popodne kada se vraćamo trebamo proći kroz nesmiljeni promet, jer ne uspijevamo za vrijeme pauze nešto pojesti, popiti kavu, zapaliti cigaru, jer nas uvijek jedna osoba na radnom mjestu živcira, jer nismo zadovoljni uvjetima posla. Mogli bismo ovo nabrajati unedogled. Jedan od načina kako izaći na kraj s *burn-outom* jest pronaći smisao onoga što radim ili, bolje rečeno, otkriti smisao. Razlika je kada nečemu želimo dati smisao ili pak kada otkrivamo smisao. Smisao sigurno postoji. No pronaći smisao – to ima odjeka u vlastitu biću, odjeka u nama, ima vlastitu rezonancu. Pronaći, otkriti smisao, to je kao harmonijski interval. U tom trenutku nam zazvoni u ušima i sami sebi kažemo: To je to, otkrio sam nešto vrijedno u ovome što radim! Posao i zvanje pedagoga, psihologa, duhovnika, knjižničara, učitelja i učiteljica, teta u vrtiću, kao i drugih odgojitelja, uistinu je specifičan. Da bismo bili zadovoljni na poslu, preduvjet je da volimo ono što radimo. Kada volimo ono što radimo, tada u isto vrijeme i lakše otkrivamo smisao toga.

11. Otkriti Božji poziv u vlastitu životu ili imati povjerenja u Boga da blagoslivlja put kojim idemo

Odmah na početku želimo naglasiti kako zadovoljstvo ili nezadovoljstvo na poslu ovisi o mnoštvu čibenika, što i sami znamo. No, isto tako odnos prema Bogu omogućuje nam reći kako smo odabrali dobar put. Smatramo kako za Boga nije toliko presudno koji ćemo put izabrati, koliko da na tom putu uključujemo Njega u naše živote.

V. Frankl² je govorio kako ljubiti nekoga znači vidjeti u drugoj osobi one mogućnosti kojih ni ona sama nije svjesna. Čovjek koji ljubi drugu osobu, kao npr. roditelj svoje djetete, ili pak djetete svoje roditelje, ili prijatelj prijatelja i prijateljicu, muž svoju ženu, pa i općenito čovjek čovjeka, sposoban je u drugoj osobi prepoznavati puno više od onoga što se trenutno vidi, odnosno više od onoga što osoba trenutno živi u svom životu. Ovdje se pitamo možemo li mi u onim osobama s kojima živimo prepoznavati i više od onoga što vidimo?

Nerijetko možemo primijetiti tu pojavu pogotovo kod osoba koje su zaljubljene, osoba koje pak u tom slučaju idealiziraju druge u određenom trenutku, kada se gotovo i ne vide nikakve mane druge osobe. Naprotiv, Frankl ne niječe čovjekovu krhkost i njegovu slomljenost, mane, a svi imamo nekakve pukotine, mane, no u isto vrijeme, ako ljubimo drugoga,

tada uistinu prepoznavamo i u sebi samima mogućnost nadilaženja već uobičajenih gledanja drugih osoba, odnosno gledamo drugim očima osobe koje ljubimo. Isto vrijedi i kada sami sebe ljubimo. Tada imamo drukčiji pogled na sebe.

Stoga nije čudo kako se upravo i ljubavi pripisuje kvaliteta kreativnosti. A to nam potvrđuju i mnoge rođendanske čestitke ili pak bilo kakve druge čestitke ljudi koje susrećemo u svakidašnjem životu. Upravo i u ovim trenucima krize u gospodarstvu, krize u materijalnim stanjima, možemo upotrijebiti snagu duha kako bismo vidjeli bogatstvo u sebi samima i u drugima te ujedno stvarali ljubavlju, stvarali nove načine gledanja sebe i drugih. A to ponajprije možemo činiti ondje gdje smo upravo sada. Budimo kreativni u našem svakidašnjem životu, jer to su prilike koje nam se pružaju u mnogim malim nepovratnim situacijama. Obdareni smo sposobnošću razmišljanja, promišljanja, pa što je onda ne bismo upotrebljavali na dobro nas samih i ljudi oko nas?

Bog je upravo nama povjerio to što radimo. Kažu da je Platon rekao kako su odgojitelji lovci na dobro u drugima. Budimo lovci!

12. Biti zahvalan

I na kraju, u ozračju suradnje, želim naglasiti riječ *hvala*. Kažu da je prva zahvala, i ujedno ljubavna pjesma, ona kada je Adam vidio Evo i rekao: *Evo kostiju od mojih kostiju, mesa od mesa mogega*. Adam je zahvalan Bogu što je stvorio Evu (Fabrice Hadjadj³). Zahvalnost jest svjesnost o vlastitoj malenosti i ograničenosti, te ujedno i ovisnosti o drugima. Zahvaljujući drugima takav sam kakav jesam, a zahvaljujući Bogu uopće jesam. Na tragu toga razlikovali bismo jednu opću zahvalnost, koju osjećamo i doživljavamo u odnosu prema Bogu, te nakon toga i pojedinačnu zahvalnost prema članovima obitelji, prijateljima, rodbini, znancima, odgojiteljima i odgajanicima, ili pak prema drugim osobama.

Zahvalnost ima svoj korijen u latinskom *gratia*, što znači milost. Milost nije nešto što smo stekli vlastitom zaslugom, nego nam je udijeljena. Kad nešto dobijemo, a nemamo nikakve zasluge u tome, tada do izražaja najviše i dolazi zahvalnost. Sposobnost da budemo zahvalni veća je nego biti zahvalan. A sposobnost zahvale imamo jer nam je netko dao mogućnost biti zahvalan. Znati reći hvala onima s kojima surađujemo znak je određenog poštovanja prema njima. ■

² V. FRANKL, *Logoterapia e analisi esistenziale*, ur. E. Fizzotti, Morcelliana, Brescia, 2005.

³ F. HADJADJ, *Ma che cos'è una famiglia?*, Aress, Milano, 2015.